

2.2. MECANICA ANALITICA 2. ECUATIILE LUI HAMILTON

2.2.1. Introducere. Impulsuri si forte generalizate. Spatiul fazelor

In ultima parte a §1.2.7 am introdus impulsurile generalizate prin definitia (2.1.17):

$$\boxed{\frac{\partial L}{\partial \dot{q}_\alpha} \equiv p_\alpha} \quad (2.1.17)$$

si fortele generalizate

$$\boxed{\frac{\partial L}{\partial q_\alpha} = Q_\alpha} \quad (2.1.18)$$

In aceste ecuatii variabilele independente sunt coordonatele generalizate $q_1, q_2, \dots, q_\alpha$ si vitezele generalizate $\dot{q}_1, \dot{q}_2, \dots, \dot{q}_\alpha$. Hamilton a introdus o alta metoda, folosind ca variabile independente cele f coordonatele generalizate $q_1, q_2, \dots, q_\alpha$ si cele f impulsuri generalizate $p_1, p_2, \dots, p_f$ definite prin (2.1.17). Acesti **parametri** se numesc **variabile canonice** iar fiecare pereche $\{q_\alpha, p_\alpha\}$ se numeste **pereche de variabile conjugate**.

Starea sistemului se poate descrie printr-un *punct unic* intr-un spatiu cu $2f$ dimensiuni, $(q_1, q_2, \dots, q_\alpha, p_1, p_2, \dots, p_f)$, numit **spatiul fazelor si notat cu Γ** . Evolutia in timp a sistemului nostru este reprezentata de *traectoria acestui punct in spatiul Γ* .

Exemplu.

Pentru un oscilator armonic 1D, pozitia este data de $x(t) = a \sin(\omega t + \varphi_0)$, cu a , ω si φ constante iar impulsul este $p(t) = m\dot{x}(t) = ma\omega \cos(\omega t + \varphi_0)$. Spatiul Γ are 2 dimensiuni, iar traectoria in acest spatiu se obtine eliminand timpul. Rezultatul este o *elipsa*

$$\frac{x^2}{a^2} + \frac{p^2}{(ma\omega)^2} = 1$$

reprezentata in figura urmatoare

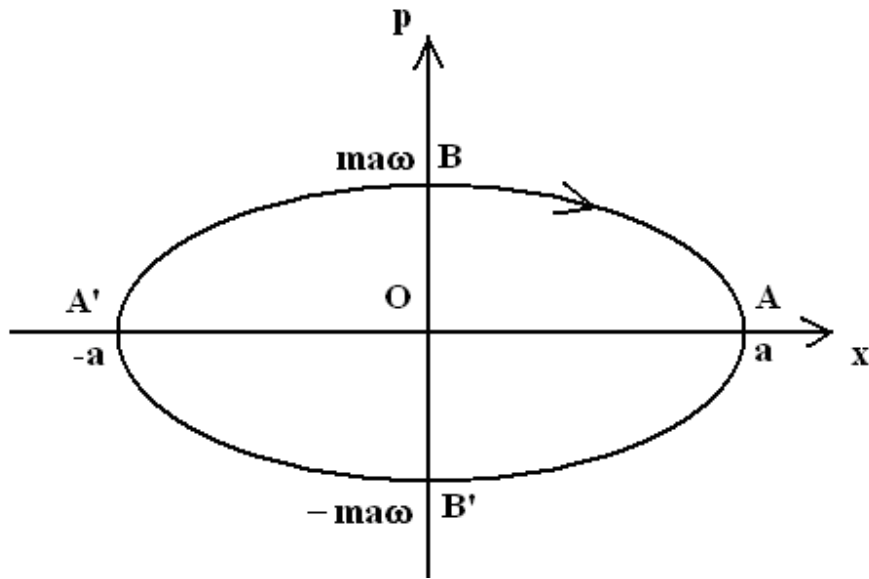

Fig. 1. Traiectoria unui oscilator armonic liniar in spatiul fazelor

Punctul reprezentativ, numit "faza" se deplaseaza mereu de-a lungul elipsei, deoarece energia totala se conserva. In punctele A si A' corpul atinge elongatiile maxime, $x(A \text{ sau } A') = \pm a$ si are impulsul nul. In punctele B si B' corpul trece prin $x=0$ cu impuls maxim $p(B \text{ sau } B') = \pm ma\omega$.

2.2.2 Ecuatiile canonice ale lui Hamilton

Ecuatiile Lagrange nu contin impulsuri generalizate. Introducem o noua functie, numita **fuctia Hamilton** sau **Hamiltonian** print-o *transformare Legendre*:

$$H(p, q, t) = \sum_{\alpha=1}^f p_{\alpha} \dot{q}_{\alpha} - L(q, \dot{q}, t) \quad (2.2.1)$$

Vom vedea mai tarziu ca **in cazuri speciale Hamiltonianul este constant si se identifica cu energia sistemului.**

Vom arata ca transformarea (2.2.1) elimina vitezele generalizate si introduce impulsurile generalizate. Sa incepem cu cazul $f=1$. Diferentiala lui H este:

$$dH = \dot{q}dp + pd\dot{q} - dL$$

Dar $dL(q, \dot{q}, t) = \frac{\partial L}{\partial q} dq + \frac{\partial L}{\partial \dot{q}} d\dot{q} + \frac{\partial L}{\partial t} dt = \dot{p}dq + pd\dot{q} + \frac{\partial L}{\partial t} dt$. Inlocuim in dH si

reducem termenii subliniati:

$$dH = \dot{q}dp + \underline{pd\dot{q}} - \dot{p}\underline{dq} - \underline{pd\dot{q}} - \frac{\partial L}{\partial t} dt = \dot{q}dp - \dot{p}dq - \frac{\partial L}{\partial t} dt$$

Deci H depinde numai de p, q , si de t :

$$dH = \frac{\partial H}{\partial q} dq + \frac{\partial H}{\partial p} dp + \frac{\partial H}{\partial t} dt = \dot{q}dp - \dot{p}dq - \frac{\partial L}{\partial t} dt = \quad (2.2.2)$$

Prin identificare gasim un sistem simetric, care este un caz particular al ecuatiilor canonice pentru $f=1$:

$$\dot{q} = \frac{\partial H}{\partial p} \quad \dot{p} = -\frac{\partial H}{\partial q} \quad (2.2.3)$$

precum si o egalitate pentru derivate parțiale in timp:

$$\frac{\partial H}{\partial t} = -\frac{\partial L}{\partial t} \quad (2.2.4)$$

Pentru f grade de libertate obtinem:

$$dH = \sum_{\alpha=1}^f \dot{q}_{\alpha} dp_{\alpha} + \sum_{\alpha=1}^f p_{\alpha} d\dot{q}_{\alpha} - dL(q, \dot{q}, t) = \quad (2.2.5)$$

$$\sum_{\alpha=1}^f \dot{q}_{\alpha} dp_{\alpha} - \sum_{\alpha=1}^f \dot{p}_{\alpha} dq_{\alpha} - \frac{\partial L}{\partial t} dt = \sum_{\alpha=1}^f \frac{\partial H}{\partial p_{\alpha}} dp_{\alpha} + \sum_{\alpha=1}^f \frac{\partial H}{\partial q_{\alpha}} dq_{\alpha} + \frac{\partial H}{\partial t} dt$$

Prin identificare gasim **ecuatii canonice**:

$$\dot{q}_\alpha = \frac{\partial H}{\partial p_\alpha} \quad \dot{p}_\alpha = -\frac{\partial H}{\partial q_\alpha} \quad \alpha = 1, 2, \dots, f \quad (2.2.6)$$

Aceste $2f$ ecuatii diferentiale de ordinul I sunt complet echivalente cu cele f ecuatii de ordinul II ale lui Lagrange.

Exemplu. Reluam oscilatorul liniar armonic.

$$T = \frac{p^2}{2m}, \quad U = \frac{kx^2}{2}, \quad H = \frac{p^2}{2m} + \frac{kx^2}{2}. \text{ Ecuatiile canonice sunt}$$

$$\dot{x} = \frac{\partial H}{\partial p} = \frac{p}{m}, \quad \dot{p} = -\frac{\partial H}{\partial x} = -kx.$$

Descrierile Lagrange si Hamilton sunt echivalente si, in acest caz, coincid cu ecuatia Newton. Insa **pentru sisteme cu legaturi descrierile Lagrange sau Hamilton sunt mai generale si mai simple. De ce ?**

2.2.3. Paranteze Poisson ►►►

Definitie. Fie doua functii de variabilele canonice si de timp $\varphi(p_\alpha, q_\alpha, t)$ si $\psi(p_\alpha, q_\alpha, t)$. **Paranteza Poisson (pP) a celor doua functii este**

$$[\varphi, \psi] = \sum_{\alpha=1}^f \left(\frac{\partial \varphi}{\partial p_\alpha} \frac{\partial \psi}{\partial q_\alpha} - \frac{\partial \psi}{\partial q_\alpha} \frac{\partial \varphi}{\partial p_\alpha} \right) \quad (2.2.7)$$

Proprietati.

$$[\varphi_1 \cdot \varphi_2, \psi] = \varphi_1 \cdot [\varphi_1, \psi] + [\varphi_1, \psi] \cdot \varphi_2 \quad (2.2.8)$$

$$\frac{\partial}{\partial t} [\varphi, \psi] = \left[\frac{\partial \varphi}{\partial t}, \psi \right] + \left[\varphi, \frac{\partial \psi}{\partial t} \right] \quad (2.2.9)$$

Daca una dintre functii este o variabila canonica

$$[\varphi, q_\beta] = \frac{\partial \varphi}{\partial p_\beta} \quad [\varphi, p_\beta] = -\frac{\partial \varphi}{\partial q_\beta} \quad (2.2.10)$$

Daca ambele sunt variabile canonice,

$$\boxed{[q_\beta, q_\gamma] = 0} \quad \boxed{[p_\beta, p_\gamma] = 0} \quad \boxed{[p_\beta, q_\gamma] = \delta_{\beta\gamma}} \quad (2.2.11)$$

Exercitiu. Demonstrati ca

$$\boxed{\frac{d\varphi}{dt} = \frac{\partial \varphi}{\partial t} + [H, \varphi]} \quad (2.2.12) \quad \blacktriangleleft \blacktriangleleft \blacktriangleleft$$

Rezulta ca **daca o functie φ nu depinde explicit de timp si pP sa cu Hamiltoniana este nula, functia este o constanta a miscarii**